

YANYA VİLAYETİNDE BİR MUHACİR KASABASI: LOROS LOUROS: AN IMMIGRANT TOWN IN THE PROVINCE OF JANNINA

İLKAY ERKEN

Arş. Gör. Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Res. Assist. Ondokuz Mayıs University

ilkay.erken@omu.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-7049-1058>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute
TAED-63, Eylül-September 2018 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 07.07.2018
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 20.09.2018
Sayfa-*Pages* : 557-571

 <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4005>

www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

This article was checked by

 iThenticate

YANYA VİLAYETİNDE BİR MUHACİR KASABASI: LOROS
LOUROS: AN IMMIGRANT TOWN IN THE PROVINCE OF JANNINA

İLKAY ERKEN

Öz

Osmanlı Devleti 19. yüzyılda topraklarından bir kısmını terk etmek zorunda kalmıştır. Bunlardan en dikkat çeken şüphesiz 93 Harbi olarak bilinen yenilgi ardından yaşanmıştır. Buna göre Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki topraklarından bazıları üzerinde artık egemenlik hakkı kalmaz. Bu gelişmelerin taraflarından birisi de Yunanistan'dı. Osmanlı Devleti'nin Yanya adıyla bilinen vilayeti ile Tırhala sancağından Yunanistan toprak talep eder. Berlin Kongresi'nde Yunanistan'a toprak verilmesine ve Osmanlı-Yunan sınırının yeniden düzenlenmesine karar verilir. Yapılan müzakereler neticesinde Tırhala sancağı Yunanistan'da kalır. Yanya vilayetinde ise Yunanistan'ın talepleri tamamıyla kabul görmez. Narda Yunanistan'da kalacak şekilde Narda Irmağı sınır olarak kabul edilir. Bu şekilde çizilen yeni sınırlar neticesinde her toprak kaybındaki gibi muhacir meselesi ortaya çıkar. Terk edilen yerlerdeki Müslümanların Osmanlı tarafına göçleri başlar. Osmanlı yetkilileri bu şekilde yaşanacak göçler esnasında ahalinin sıkıntı çekmemesi için yakın bir yerde bir muhacir kasabası inşa etmek ister. Ayrıca terk edilen Narda'nın bir kaç saat mesafe ve karşısında bir Müslüman beldesinin bulunmasının yararlı olacağı düşünülür. Bu amaçla kurulan Loros kasabası Osmanlı tarafında kalan köy ve çiftliklerin dâhil edilmesiyle bir kaza merkezi haline getirilir. Osmanlı Devleti çizilen yeni sınır sonrasında muhacirlerin işe ve iskânlarının sağlanmasında yaşanabilecek güçlükleri önlemeyi istemiştir. Bu nedenle muhacirler için yeni bir kasaba inşa etmiş ve bu kasabayı idari yapının da merkezi yapmıştır. Bu çalışmada kaynaklar temelinde muhacirler için kurulan kasabanın gelişim süreci ve nüfus yapısı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arnavutluk, Berlin Kongresi, Yunanistan, Narda, iskân

Abstract

The Ottoman State had to leave some of its territory in the 19th century. The most striking of these was undoubtedly experienced after the defeat known as 93 Harbi. According to this, the Ottoman Empire no longer has the right to sovereignty over some of the territories in Rumelia. One of the sides of these developments was Greece. The territory from the province of the Ottoman Empire known as Yanya and the sanjak of the Tırhala was demanded by Greece. At the Berlin Congress, it was decided that Greece should be given land and that the Ottoman-Greek border should be restructured. At the end of the negotiations made, the Tırhala remain in Greece. In the province of Yanya, the demands of Greece are completely unacceptable. The Narda River was regarded as the border as it remains in Greece. As a result of the new boundaries drawn in this way, the issue of the refugee comes up as every loss of land. The Muslims in the abandoned places begin to migrate to the Ottoman side. The Ottoman authorities want to build a nearby immigrant town so that the people will not suffer from this kind of migration. It is also believed that it would be useful to have a Muslim town in the vicinity of the abandoned Narda a few hours away. The town of Louros, established for this purpose, was transformed into a kaza center by the involvement of villages and farms on the Ottoman side. The Ottoman State thought to prevent the difficulties that could arise in providing the immigrants' food and settlement after the new border was drawn. The Ottoman State thought to prevent the difficulties that could arise in providing the refugees' possessions and possessions after the new border was drawn. For this reason they built a new town for the immigrants and made this town an administrative center. In this study, development process and population structure of the town established for immigrants are considered.

Key Words: Albania, Berlin Congress, Greece, Arta, settlement

Giriş

Tanzimat sonrası dönemde Osmanlı Devleti'nin taşra teşkilatında 1864'te uygulamaya konulan ve 1867'de yaygınlaştırılan vilayet idaresi Rumeli'deki Osmanlı topraklarının bir bölümünde Yanya vilayeti adıyla teşkil edilmiştir. Güney Arnavutluk'un idari sınırları dahilinde 1867 yılında vilayet teşkil edilen Yanya, güneyde Yunanistan ile sınırdır. Vilayet, bir süre merkez sancak bulunan Yanya'nın dışında Tırhala, Berat, Ergiri ve Preveze sancaklarına münkısım edilerek idare edilmiştir¹. Bu sancaklardan Tırhala, Yanya ve Preveze'nin Yunanistan ile sınırı bulunmaktaydı. Özellikle Rum Bağımsızlığı ardından kurulan Yunanistan Devleti ile siyasi bir söylem haline gelen Yunanlıların toprak taleplerinin bu üç sancağın sınırlarını kapsadığı görülmektedir. Bunun nedeni ise Yanya vilayetinin ve özellikle bu sancaklardaki nüfusun Ortodoks mezhebine mensup Arnavut, Ulah ve Rumlar olmasıdır. Yunanistan'a göre vilayet dâhilindeki Ortodokslar aslında, Osmanlıların da değimi ile, Rum olmalarından sebeple kendi soydaşlarıdır. Haliyle bu kişilerin yaşadığı topraklar da Yunanistan'ın hakkıdır.

Yunanistan'ın Rum Bağımsızlığı ardından siyasi olarak sürekli dile getirdiği bu toprak talepleri 93 Harbi ile bir fırsata dönmüştür. Yunanlılar ile Osmanlıların fiziki olarak savaşmadıkları halde Berlin Kongresi neticesinde Osmanlı-Yunan sınırının düzenlenerek Yunanistan'a toprak terki kararı alınmıştır. Bunun üzerine taraflar arasında süren müzakerelere çeşitli defalar İtalya, Fransa ve İngiltere gibi devletlerin öneri ve müdahaleleri eşlik etmiştir. Osmanlı Devleti'nin, özellikle Karadağ'a toprak terkine karşı örgütlenen Arnavutları da bahane ederek Yunanistan'a toprak vermeye istekli olmaması süreci uzatmıştır². Ancak Berlin Kongresi'ne taraf devletlerin baskısı üzerine Osmanlı Devleti Yenişehir dışında Tırhala sancağını ve Yanya vilayetinin Preveze sancağında daha önceden sancak merkezi de olan Narda'yı Yunanlılara terk etmek zorunda kalmıştır. Böylece Osmanlı Devleti'nde daha 18. yüzyıl itibariyle başlayan göç hareketlerinin 19. yüzyılda³ Berlin Kongresi ardından yaşanan sürecin Yanya vilayetine tesir eden kısmı gün yüzüne çıkmıştır.

Kayıbetli savaşlar⁴ neticesinde Osmanlı Devleti'nin topraklarındaki demografik hareketlerden dolayı devletin çeşitli alanlarda tedbirler alması gerekmiştir. Buldukları toprakları terk ederek çeşitli nedenlerle Osmanlı topraklarına gelen göçmen, muhacir ve mübadillerin⁵ iaşelerinin sağlanması, barınmaları için uygun yerlerin tespit edilerek

¹ Tırhala daha sonradan vilayet sınırlarından ayrılmış, müstakil sancak yapılmıştır. Bk. Y. V. S. , H. 1288/M. 1871, s. 102.

² Beytullah Destani (ed.), *Albania and Kosovo; Political and Ethnic Boundaries 1867-1946*, Archive Editions, Hobbs The Printers Of Southampton, Bristol, 1999, p. 224-225.

³ Derya Derin Paşaoğlu, "Muhacir Komisyonu Maruzatı'na Göre (1877-78) 93 Harbi Sonrası Muhacir İşkâm", *History Studies*, Vol. 5, Issue 2, March 2013, p. 348-349.

⁴ 18. Yüzyıl ile başlayan süreçte Osmanlı Devleti sınırlarına toplu göçler yönelir. Bk. Sevinç Qasımova, "XIX Yüzyılda Kuzey Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler: Tarihçilik Açısından Göçün Nedenleri, Sorunları ve Sonuçları", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. IV., S. XIII, Aralık 2017, s. 596.

⁵ Göçmen ve muhacir kelime anlamı bakımından eş anlamlıdır. Fakat Osmanlı yetkililerince farklı manalarda kullanılır. Mevsimsel göçler, padişahın İstanbul'dan Edirne'ye gitmesi, bir ailenin şehir değiştirmesi için göç kelimesi kullanılmıştır. Kırım Harbi, 93 Harbi ve Balkan Savaşları sonrasında yurdunu terk etmek zorunda kalanlara ise muhacir denilmiştir. Mübadiller ise 1912-1923 arasında iltica edenler ile Lozan'dan sonra gelenler olarak ikiye ayrılmaktadır. Balkan Harbi ardından yurtlarına geri dönmek üzere Osmanlı topraklarına gelen ve bir

buralara belirli bir düzen dâhilinde ve güvende⁶ nakledilmelerine çalışılmıştır. Bu ise çoğunlukla malî nedenlerle aksaklıkların yaşanmasına sebep olmuştur. Topraklarını terk ile göç edenlerin ihtiyaçlarının karşılanarak mevcut demografik yapı ve düzene de sıkıntı vermeden bu kişilerin iskânlarının sağlanması önemli bir süreçti. Bunun için olsa gerek Osmanlı Devleti yetkilileri sırf bu iş ile meşgul olacak bir birim dahi ihdas etmişlerdir⁷.

Osmanlı Devleti'nin idari birimleri dâhilinde teşkil edilmesi ihtiyacı duyulan birimlerin yanında yaşanan nüfus hareketlerinin muhtemel sosyal sonuçlarının da dikkate alınmasıyla bazı durumlarda yeni yerleşim birimleri teşkil edilmiştir⁸. Bunlar mahalle, köy ve hatta nadiren de olsa kasaba ölçeğinde olabilmekteydi. Osmanlı yetkilileri vatanlarını terk ederek göç etmek durumunda kalanların terk ettikleri yerlerdeki ekonomik faaliyetlerine uygun mahallere iskânlarına özen göstermiştir⁹. Ayrıca iskân edilecek yerde hâlihazırda bulunan ahali ile mizaç olarak da uyuşup uyuşmadıklarına dikkat edilmekteydi. İskân edilecek ahalinin geçimlerini devletin imkânlarına bağlı kalmadan sürdürebilecekleri yerlerde iskân edilmelerine de çalışılmaktaydı. Böylelikle zaten mali bakımından sıkıntı içindeki bütçeye uzun süre yük olunmayacak, göç eden ahali de geçimlerini temin edebilecekti. Bunun için ise muhacirlerin kullanımda olmayan ve ekilebilir arazilerin bulunduğu yerlere iskân edilmelerine özen gösterilmiştir. Bu hassasiyetler temelinde gerçekleşen nüfus hareketliliğine dair düzenlemelerde bazı hallerde bu ahaliye mahsus yerleşim yerleri seçilirken Yanya'da olduğu üzere askeri ve siyasi önceliklerle de yerleşim birimleri teşkil edilebilmiştir. Bu çalışmada böyle bir niyetle kurulan ve Narda muhacirlerinin iskân edildiği Loros arşiv malzemeleri temelinde ele alınmıştır.

1. Narda'nın Terki Ardından Loros Kasabası ve Kazasının Teşkili

Osmanlı Devleti'nin siyasi sınırlarının daralmasına yol açan 93 Harbi Yanya vilayetini de etkilemiştir. Bu savaşın neticesinde Tırhala sancağı Yanya vilayetinden

---

anlamda mülteci sayılanlar daha sonra şartların bu yönde gelişmemesi nedeniyle iskân edilerek muhacir sıfatını kazanırlar. Ardından mübadele sözleşmesi ile de mübadil olarak tanımlanırlar. Bk. Nedim İpek, *Selanik'ten Samsun'a Mübadiller*, Cevdet Yılmaz (haz.), Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Samsun 2010, s. 4-5.

⁶ Naci Şahin, "XIX. Yüzyıl Sonrasında Anadolu'ya Yapılan Göç Hareketleri Ve Anadolu Coğrafyasındaki Sosyokültürel Etkileri", *Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 63.; Züriye Çelik, "Osmanlı'nın Zor Yıllarında Rumeli Göçmenlerinin Türk Basımındaki Sesi: Muhacir Gazetesi (1909-1910)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 28, 2010, s. 407.

⁷ 1789-1839 tarihlerinde bu iş özetinde bir teşkilatlanma yoktur. Bu tarihlere genelde İstanbul'da Şehremaneti, diğer vilayetlerde ise belediyelere benzer kurumlar nüfus hareketleriyle ilgilienmekteydi. Lakin 1860 yılında Osmanlı topraklarındaki muhacirlerin yoğunlaşması üzerine bu işe mahsus bir kurumun teşkiline ihtiyaç duyulur. Böylelikle Muhacir Komisyonu kurulur. 1877-78 Harbi ardından ise daha kapsamlı olarak İdare-i Umumiyye-i Muhacirin Komisyonu ihdas edilir. Bk. Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, s. 68-69.

⁸ Yeni yerleşim birimlerinin kurulmasında göçmenlerin geçimlerini sağlayabilecekleri yerlerin teminine özellikle dikkat edilir. Muhacirler için temin edilecek yerleşim birimlerinin bulunmasında ekonomik unsurların yanında güvenlik ve sıhhi meselelere de dikkat çekilmekteydi. Bk. Ayşe Pul, "1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı Sonrası Beykoz'da Muhacirler İçin İskân Yeri Çalışmaları", *Tarih Okulu Dergisi*, S. XV, Eylül 2013, s. 159, 165-166.

⁹ Devletin üretime katkıda bulunacak nüfusu arttırmak amacının da muhacirlerin iskanında dikkate alındığı görülmektedir. Bk. Ferhat Berber, "19. Yüzyılda Kafkasya'dan Anadolu'ya Yapılan Göçler", *Karadeniz Araştırmaları*, S. 21, Güz 2011, s. 22.

ayrılarak müstakil hale getirilmiştir. Ardından Yunanistan ile yapılan sınır düzenlemesi ile Osmanlı idaresinden tamamen çıkmıştır. Yanya vilayetinin Preveze sancağından ise Narda kasabası ile aynı isimdeki kazaya bağlı bazı yerleşim birimleri Yunanistan'a terk edilmiştir. Böylece Yunanistan-Osmanlı sınırı *Narda Suyu* ile çizilmiştir¹⁰. Bu şekilde Berlin Muahedesi'nin 24. maddesi ve 13. protokolü kapsamında Yunanistan'a terki gereken topraklardan Yanya vilayetinin hissesine düşen kısmı Narda olmuştur¹¹.

Preveze sancağından Narda'nın Yunanistan'a terki¹² esnasında Hristiyanların sakini oldukları köylerden bazıları Osmanlı Devleti sınırında kalmıştır. Bu köylerdeki ahalinin dini işlerinde eskiden bağlı oldukları Narda metropolitliği artık Yunanistan sınırında kaldığından Preveze'de yeni bir metropolitlik kurulmuştur. Böylece Osmanlı Devleti'nin sınırlarında kalan eski Narda kazası dâhilindeki köy ve çiftlik ahalisinin dini ihtiyaçları giderilmeye çalışılmıştır¹³.

Berlin Muahedesi sonrasında yapılan müzakereler ile Haziran 1881'de Yunanlılara teslim edilen¹⁴ Narda kasabasının ardından Osmanlı yetkilileri buradan göç edecek muhacirlerin iskânına elverişli yer teminine girişirler. Bunun için ise mevcut yerleşim birimlerinden ziyade kurulacak bir kasabanın uygun olacağı düşünülmüştür. Nitekim Narda'nın hemen karşısında¹⁵, Narda Köprüsü'nün diğer tarafında, *Loros* adında bir muhacir kasabasının teşkili tasarlanmıştır¹⁶. Bu kasabanın teşkili gerekçesinin başında Müslüman muhacirlerin iskânına elverişli bir *İslam Beldesi* oluşturmak vardır. Çünkü Yunanistan'a terk edilen Narda kasabası dâhilindeki Müslümanların Narda'ya uzak bir yere nakilleri hem devlet hem de ahali için müşkilata neden olacaktı¹⁷. Daha özeldir ise Yunanistan'a terk edilen Narda'nın nüfusunun büyük kısmının Hristiyan olması da Loros'un kurulmasının bir nedeniydi. Buradaki Hristiyanların Osmanlı Devleti tarafında kalan bağ ve bahçelerini kullanmaya devam edecek olmaları bu düzenlemede etkiliydi¹⁸. Öyle ki artık Yunanistan vatandaşı bulunan Hristiyanların bağ ve bahçelerini kullanmak üzere Osmanlı tarafına geçtiklerinde yapmaları muhtemel olumsuz faaliyetlerin önlenmesi düşünülmekteydi. Böylece muhacirlerin iskânı için kurulan Loros kasabası aynı isimli kazanın da merkezi olmuştur. Artık Preveze sancağında Narda kasabası yerine Loros kasabası, Narda kazası yerine Loros kazası mülki taksimattaki yerini almıştır¹⁹.

¹⁰ Destani (ed.), *Albania and Kosovo...*, p. 272.

¹¹ Belgenin Ekim 1881 tarihli olması gerekmektedir. Bk. B. O. A. , *Y.EE.* 43-222, 1 Rabiulahir 1327/22 Nisan 1909.

¹² Narda'nın Yunanlılar'a terki 24 Haziran 1881'dedir. Yunanlılar, Narda'nın Osmanlı'dan *kurtarılmasını* 24 Haziran'da yaptıkları kutlamalar ile anarlar. Bu kutlamalar Narda şebhenderliğinin raporlarında görülmür. Bunlardan 1898 yılındaki kutlamada Osmanlı askerlerinin giydiği fese Yunanlı askerlerin ve ahalinin küfür ettiği Loros kaymakamlığına bildirilir. (Bk. B. O. A. , *DH.ŞFR.* 225-148, 27 Haziran 1314/9 Temmuz 1898.) Şehrin Yunanlılara teslimi ise 6 Temmuz 1881'e tesadüf eder. Bk. İdris Bostan, "Narda", *DİA*, C. 32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s. 386.

¹³ B. O. A. , *İ.DH.* 1295/2-101964, 21 Zilhicce 1298/14 Kasım 1881.

¹⁴ B. O. A. , *DH.ŞFR.* 225-148, 27 Haziran 1314/9 Temmuz 1898.

¹⁵ Antonio Baldacci, *Itinerari Albanesi (1892-1902)*, Presso La Reale Societa Geografica Italiana, Roma 1917, p. 174.

¹⁶ B. O. A. , *ŞD.* 2090-31, 27 Mart 1298/8 Nisan 1882.

¹⁷ B. O. A. , *ŞD.* 2091-9, 12 Mart 1300/24 Mart 1884.

¹⁸ B. O. A. , *Y.A.RES.* 20-24, 18 Cemazeyilahir 1300/26 Nisan 1883.

¹⁹ B. O. A. , *ŞD.* 2091-9, 12 Mart 1300/24 Mart 1884.

Narda kasabasının Yunanistan'a terki üzerine teşkil edilen Loros'un Osmanlı istatistiklerinde gösterilmesi hemen olmaz. 1881 tarihli devlet salnamesinde Loros Yanya vilayetinin kazası değil nahiyeleri arasındadır. Fakat aynı salnamede Narda hala Preveze sancağının bir kazası olarak vilayetin mülkî taksimatındadır. 1884 yılına kadarki kayıtlarda Narda'nın ve Loros'un bu durumu devam eder. Bu yıl itibarıyla Loros nahiyeye olarak gösterilmeye devam ederken Narda, normal olarak vilayetin mülkî sınırları içerisinde değildir. 1885 yılında ise Loros kazası, teşkil edildiği esnada belgelerde de belirtildiği şekli ile, Preveze sancağındadır. Aslında Osmanlı Devleti'nin istatistiklerinde genellikle vilayet dahilindeki idari değişiklikler daha düzenli bir şekilde takip edilmektedir. Loros ve Narda için görülen ve üç yıl kadar gecikmeli olan bu durumun nedeni ise açık değildir. Benzer şekilde 1883 yılında vilayet dahilindeki sancakların ve sancaklar dahilindeki idari birimler de hatalıdır²⁰.

Narda'nın Yunanistan'a terki ile Loros kazasının idari birimlerinin düzenlenmesine başlanmıştır. Bunun için öncelikle Yunanistan'a bırakılan Narda'daki hükümet yetkilileri maliyesi ile birlikte Loros'a nakledilmiştir²¹. Ancak sonraki işlemlerde yapılan bu değişiklikle alakalı olarak hazinenin bilgisinin olmadığı anlaşılmıştır. Nitekim dahiliye nezareti buna dair muamelenin yapılması için sadarete bilgi vermiştir. Bunun üzerine sadaret tarafından maliye nezareti de bilgilendirilerek duruma açıklık getirilmiştir²². Kaymakam ve naib gibi görevlilerin Loros'a tayinleri üzerine kasabada hükümet konağı ile bir de mescit inşa edilmiştir²³. Kasabada belediye işlerinin yürütülmesi için ise belediye dairesi de vakit kaybedilmeden kurulmuştur²⁴.

Loros kazasının idari tertibatının²⁵ düzenlenmesi üzerine mülki birimlerinin dağılımına ilişkin işlemlere girilmiştir. Bunun için daha önceden Narda kazasının bir nahiyesi bulunan ve sonradan lağvedilen Çemernik'in yeniden nahiyeye tahviline karar verilmiştir. Çemernik'in nahiyeye teşkilinin nedeni tıpkı Loros'un teşkilinde olduğu gibi Yunanistan tarafından yapılması muhtemel eşkiyalık faaliyetlerini önlemektir²⁶. Böylelikle Yunanistan tarafındaki eşkiyaların fırsat buldukça Osmanlı sınırını aşarak yaptıkları saldırıların önlenmesi düşünülmekteydi. Böylece Çemernik nahiyesinin 27

²⁰ Preveze sancağının Koniçe ve hatta Premedi'ye kadar uzandığı halde Loros'un Yanya sancağında gösterilmesi buna sadece bir delildir. Bk. *D. S.*, H. 1298/M. 1881, s. 89, 90. ;*D. S.*, H. 1299/M. 1882, s. 143. ; *D. S.*, H. 1300/M. 1883, s. 273-275. ; *D. S.*, H. 1301/M. 1884, s. 32. ; *D. S.*, H. 1302/M. 1885, s. 43.

²¹ B. O. A. , *ŞD. 2090-31*, 29 Şevval 1299/12 Eylül 1882.

²² B. O. A. , *ŞD. 2090-31*, 6 Muharrem 1300/17 Kasım 1882.

²³ B. O. A. , *YA.RES. 20-24*, 18 Cemazeyilevvel 1300/26 Nisan 1883.

²⁴ Belediye reisi 1892'de İzzet Efendi, 1894'te Tevfik Efendi'dir. Bk. *Y. V. S.*, R. 1308/M. 1892, s. 219. ;*Y. V. S.*, R. 1311/M. 1894, s. 170.

²⁵ Gerçekten kısa bir sürede kaza dahilindeki idari birimlerin teşkili gerçekleşir. Kaza idare meclisi, naib, bidayet mahkemesi, maarif komisyonu gibi birimler ile mal müdürü, evkaf müdürü, telgraf ve posta memuru, pasaport muayene memuru, sandık emini, tahrirat katibi, nüfus katibi, vergi katibi, ziraat bankası memuru, rejî memuru, duyun-u umumiyeye ve rüsumat işleriyle ilgili memuriyetlerin görevlerine başladıkları anlaşılır. Bunda Narda kazasındaki idari heyetin doğrudan Loros'a nakledilmesinin etkisi büyüktür. Bk. *Y. V. S.*, H. 1306/M. 1888, s. 111-112. ;*Y. V. S.*, R. 1308/M. 1892, s. 218-219. ;*Y. V. S.*, R. 1311/M. 1894, s. 169-170. ;*Y. V. S.*, M. 1319/M. 1901, s. 175-177.

²⁶ 800 kuruş müdür ve 400 kuruş katip maaşı tahsis edilir. Bk. B. O. A. , *İ.ŞD. 73-4307*, 3 Cemazeyilevvel 1302/18 Şubat 1885.

Ağustos 1885 tarihi itibarıyla teşkil edildiği ve nahiye heyetinin ikametine uygun bir konağın da kiralandığı anlaşılır²⁷.

Loros kazası dahilindeki idari birimlerin düzenlenerek yeni nahiyelerin teşkili süreci Çemernik ile sınırlı kalmaz. 93 Harbi ardından Yunanistan lehine yapılan sınır düzenlemesi ve Narda'nın terki ardından Loros'un bir muhacir kasabası olarak kurulması ve aynı isimli kazanın da merkezi olması üzerinden geçen yıllara rağmen idari ve mülki değişiklik talepleri kesilmez. Preveze mutasarrıflığı tarafından dile getirildiği üzere Loros kazası teşkili esnasında birinci sınıf kaymakamlık olarak mülki dağılımdaki yerini alır. Ancak ilgili mutasarrıflığın ifadesi ile bölgede geniş ve önemli bir mevkideki Margılıç gibi bir yerin ikinci sınıf kaymakamlık iken Loros gibi küçük ve gelişmemiş bir yerin birinci sınıf kaymakamlık olmasının uygun olmadığı vilayete bir mazbata ile bildirilir. Yanya vilayeti de Preveze mutasarrıflığının Margılıç'ın birinci, Loros'un ikinci sınıf kaymakamlık olması doğrultusundaki mazbatasını dâhiliye nezaretine iletir²⁸. Ancak ilerleyen yıllarda duruma ilişkin bilgiler kontrol edildiğinde mutasarrıflığın bu talebinin kabul görmediği anlaşılır. 1912 yılında Loros'un birinci sınıf kaymakamlık durumu korunur²⁹. Bunda Loros'un askeri bakımdan Yunanistan sınırındaki konumunun etkili olduğunu ileri sürmek yanıltıcı olmayacaktır. Preveze mutasarrıflığının neticesiz kalan bu girişiminin ardından Loros'ta nahiyeler teşkil edilir. Nitekim yapılan düzenlemeler neticesinde Loros'un Çemernik, Kervansaray, Lake ve Ova isimli dört nahiyesi bulunur³⁰. Kazanın mülki taksimatı bir süre daha bu şekilde muhafaza edilir³¹. Lakin Preveze mutasarrıflığının Loros kazasının mülki yapısıyla ilgili girişimleri bununla sınırlı kalmaz. 1900 yılında mutasarrıflığın beyanıyla vilayete arz edilen mazbataya göre Loros kazası dahilindeki nahiyelerin yeniden düzenlenmesi istenir. Bu nahiyeler aşağıdaki gibidir.

Tablo 1: Loros Kazasında Teşkili Düşünülen Nahiyeler³².

Nahiye	Merkez	Köy-Çiftlik	Hane	Nüfus
Lelove	Kranina Çiftliği	10	1074	5109
Kervansaray	Sula Çiftliği	7	440	1793
Selhore	Selhore İskelesi	10	282	1498
Köprübaşı	Nihor Çiftliği	13	662	3172

Görüldüğü üzere mutasarrıflığın kurulmasını talep ettiği yeni nahiyeler içinde Kervansaray varlığını korurken Çemernik, Ova ve Lake nahiyeleri lağvedilmek istenir. Bunların yerine ise Lelove, Selhore ve Köprübaşı isimli nahiyelerin teşkili düşünülmüştür.

²⁷ Konağın icarına dair ödenek yetersizliğinden sebeple daha sonradan kesilir. Bk. B. O. A. , *DH.MKT. 1711-108*, 5 Şaban 1307/27 Mart 1890.

²⁸ B. O. A. , *ŞD. 2095-12*, 20 Safer 1309/25 Eylül 1891.

²⁹ Ali Tevfik, *Mufassal Memalik-i Osmaniye Coğrafyası*, Artin ve Asadoryan ve Mahdumları Matbaası, İstanbul 1329, s. 220.

³⁰ Y. V. S. , H. 1306/M. 1888, s. 113. ;Y. V. S. , R. 1308/M. 1892, s. 220.

³¹ Nahiyeleri değişmeden varlıklarını korur. Bk. Ali Cevad, *Memalik-i Osmaniye'nin Coğrafyası*, C.III., Kasbar Matbaası, İstanbul 1314, s. 713.

³² Islahat layihası doğrultusunda 10 Ekim 1899'da Preveze mutasarrıflığınca arz edilen pusuladır. Bk. B. O. A. , *DH.TMK.S. 28-85*, 1 Ramazan 1317/3 Ocak 1900.

Bunun, Yunanistan sınırındaki güvenlik tedbirleriyle ilgili çalışmalarda dikkate alınarak düşünülen değişikliklerden olduğu söylenebilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir durum bulunmaktadır. 1888 ve 1892 tarihli kaynaklarda belirtilen nahiyeler ve ardından Preveze mutasarrıflığında teşkili düşünülen nahiyelerin tam anlamıyla teşkil edilmiş olduklarını söylemek güçtür. Bunlardan Loros kazasının teşkili ile birlikte düzenlenen Çemernik dışındakilerin aslında nahiyeye heyetlerinden yoksun oldukları düşünülebilir³³. Nitekim 1898 yılına ait farklı kaynaklarda Loros kazasının sadece Çemernik nahiyesine sahip olduğu belirtilir ki bunun nedeninin adı geçen nahiyelerden sadece Çemernik'te nahiyeye heyetinin bulunduğu ileri sürülebilir³⁴.

Loros kasaba ve kazasının teşkili ile idari birimlerinin düzenlenmesi³⁵ ardından zaten küçük olan Loros kasabasının ticari faaliyetlerinin ve mali durumunun iyileştirilmesine dair icraatlar yapılır. Loros'un Narda Köprüsü'nün başındaki dükkanlar nedeniyle ticari bakımdan güçlükler yaşadığı gerekçesiyle bu dükkanların kaldırılması düşünülür³⁶. Loros'un mali durumuyla ilgili ıslahat neticesinde kazanın vergi gelirlerine göz atılarak hangi idari hizmete ne kadar harcama yapıldığı gösterilir. Bu şekilde kazanın gelir ve gider dengesinin sağlanarak teşkili sırasında idari sınırlarına verilen çiftliklerden elde edilen üretime özen gösterildiği söylenebilir. Bu açıdan Loros'un Yunanistan'a terk edilen Narda'dan gelecek muhacirlere mahsus bir kasaba olarak teşkil edilmesinin yanında mali özelliklerine de hassasiyet gösterildiği söylenmelidir³⁷.

2. Loros Kasaba ve Kazasının Demografik Yapısı

Loros kasabası konum olarak sancak merkezi olan Preveze'nin doğusunda, Yunanistan'a terk edilen Narda Köprüsü'nün Osmanlı tarafında ve Narda'ya 3-4 saat³⁸ mesafededir. Kasabada teşkili esnasında inşa edilen ufak bir cami ile 40-50 kadar dükkân, bir hamam ve iki han bulunmaktadır. Kaza genelindeki yapılar ise 115 kilise ve manastır, birisi rüştiye³⁹ olan 17 okul⁴⁰, yedi han, beş fırın, 117 dükkân ve mağaza, üç mescit ve camiden ibaretti. Kazadaki camilerden ilki söylendiği üzere kasaba merkezindedir. Diğer Narda Köprüsü yakınında Gazi Faik Paşa tarafından 75.500 kuruş geliriyle birlikte H. 900'de inşa ettirilen minareli bir camidir. Sonucusu ise kazanın Istaroke köyündedir⁴¹.

³³ İlkay Erken, "İşkodra Vilayetinde Nahiyeye İdaresinin Uygulanması (1868-1912)", *Sosyal Beşeri ve İdari Bilimlerde Akademik Araştırmalar 1*, Mehmet Yavuz Erler ve Abdullah Şevki Duymaz (ed.), Gece Kitaplığı, Ankara 2018, s. 185-200.

³⁴ Şemseddin Sami, *Kamus'ul A'lâm*, C. VI., Mihran Matbaası, İstanbul 1898, s. 4013.

³⁵ İdari birimlerin düzenlenmesinin yanında Loros kazasındaki idarecilerle ilgili işlemler sürer. İstifa eden Avlonya kaymakamlığına Loros kaymakamı Faik Bey tayin edilir. Loros'a ise Hilmi Efendi kaymakam olarak görevlendirilir. Bk. B. O. A. , *İ.DH. 1072-84120*, 1 Recep 1305/14 Mart 1888.

³⁶ B. O. A. , *DH.MKT. 1461-21*, 19 Safer 1305/6 Kasım 1887.

³⁷ B. O. A. , *ŞD. 418-72*, 12 Şevval 1322/20 Aralık 1904.

³⁸ B. O. A. , *HRT.h. 351*, 1 Zilhicce 1314/3 Mayıs 1897. ;B. O. A. , *HRT.h. 229*, 1 Zilhicce 1341/15 Temmuz 1923.

³⁹ Y. V. S. , H. 1306/M. 1888, s. 112.

⁴⁰ Kazadaki okullardan birisinin kasaba merkezindeki ibtidai olduğu anlaşılır. 38 erkek öğrencinin öğrenim gördüğü okula ilerleyen yıllarda kız çocuklarına mahsus diğer bir ibtidai dahil edilir. Bk. Y. V. S. , R. 1308/M. 1892, s. 119. ; Y. V. S. , H. 1319/M. 1901, s. 177.

⁴¹ Y. V. S. , H. 1306/M. 1888, s. 112, 136. ;Y. V. S. , R. 1308/M. 1892, s. 220.

Loros'un asıl teşkil gerekçesi olan Müslüman muhacirlerin iskânı meselesi Narda'nın terki ile hayata geçirilir. 93 Harbi ardından Berlin Muahedesi gereğince terk edilen Narda kasabası beraberinde Narda kazasından birçok köy ve çiftlik Yunanistan'a bırakılmıştı. Osmanlı Devleti ile Yunanistan sınırının yeniden düzenlendiği bu anlaşma gereğince Narda kasabasındaki 1086 hane ve 1975 nüfus ile ikisi manastır olmak üzere 55 köyde toplam 4177 hane ve 9293 kişi Osmanlı sınırı dışında kalır. Yunanistan'a terk edilen bu yerlerden Osmanlı Devleti'nin vazgeçtiği gelir miktarı ise 1.177.900 kuruş civarındadır⁴². Loros kasabasındaki hane sayısı ise 60 iken tamamı Müslüman 336 kişi bulunmaktaydı. Loros kazasında ise 77 köy ve çiftlik vardı. Bahsedilen 77 köy ve çiftlik dahilinde 2695 hanede 6450 Hristiyan ve 400 Müslüman ki toplam 6850 kişi kalmıştı. Loros kazasından elde edilen gelir miktarının toplamı ise 2.114.007 kuruştan ibaretti. İlgili sınır düzenlemesinde toplamda 110 köy Osmanlı tarafında kalır. Ancak Loros kazası dahilindeki köy ve çiftlik sayısı görüldüğü üzere 77'dir. Buradan anlaşıldığı kadarıyla sınır düzenlemesi sonrasında Osmanlı tarafında kalan 110 köyden 77'si Loros, diğerleri ise vilayet dahilindeki diğer idari birimlere taksim edilmiştir⁴³. Ancak takip edilebildiği kadarıyla Loros kazası dahilindeki köy ve çiftlik taksimatı ilerleyen yıllarda değişikliğe uğrar. 1888 yılında 81'e⁴⁴ çıkan bu sayı 1894 yılında 68'e düşer. 1894 yılında kaza dahilindeki köy ve çiftlik isimlerinin verildiği kaynaktaki listede bu durum çiftlik ve köylerin isimleriyle birlikte açıkça görülür⁴⁵. Kaza bünyesindeki köy ve çiftlik dağılımı 1898 itibarıyla aynen korunur⁴⁶.

Loros'un teşkili ardından sahip olduğu tamamı Müslüman 336 kişinin Narda muhacirleri olup olmadığı kaynaklarda açık değildir. Konuya temas edilen çalışmalarda Loros'un, Narda muhacirlerinin iskânına elverişli bir *İslam Beldesi* olması düşüncesi ile kurulmasına ve buraya iskân edilecek muhacirlere meccanen arazi verilmesi doğrultusundaki fermana rağmen 1884 yılına kadar bahsedilen muhacirlerin iskân edilmediği nakledilir⁴⁷. Bununla ilgili bilgilerin yer aldığı evrakta ise Narda'nın Yunanistan'a terki sırasında Narda kasabasında 500 kadar Müslümanın bulunduğu gösterilir. 1881 yılı içinde bunlardan 130 kadarı Yanya ve Preveze gibi yerlere hicret ederler⁴⁸. Lakin bu muhacirlerin iskân edildikleri yerler belirtilmediği gibi bunlardan kaçının Loros'a yerleştiği de bilinmez.

Durumun daha anlaşılır olması açısından Narda'nın Yunanistan'a terki öncesindeki nüfus yapısına bakılabilir. Bu açıdan Yanya eyaleti sınırlarında bir kaza olan Narda'nın 1846 yılında 233 köy ve çiftlikten oluştuğu tespit edilebilir⁴⁹. Bu tarihten sonra ve Yanya vilayetinin teşkili yani 1867 yılından öncesine ait bilgilerin yer aldığı kaynaktaki

⁴² B. O. A. , *ŞD. 2090-31*, 9 Kanunusani 1298/21 Ocak 1883.

⁴³ B. O. A. , *ŞD. 2090-31*, 9 Kanunuevvel 1298/21 Aralık 1882.

⁴⁴ Y. V. S. , H. 1306/M. 1888, s. 137.

⁴⁵ Tabloda sıralanan 72 köy ve çiftlik içerisinde ayrıca bazı manastırlar da bulunur. Bunlar dikkate alındığında esas sayının 68 olduğu görülür. Bk. Y. V. S. , R. 1311/M. 1894, s. 285-289.

⁴⁶ Şemseddin Sami, *Kamus'ul A'lâm*, C. VI., s. 4013.

⁴⁷ İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, s. 176.

⁴⁸ B. O. A. , *İ. DH. 830-66814*, 7 Haziran 1297/2 Temmuz 1881.

⁴⁹ B. O. A. , *NFS. d. 5222*, s. 2, 3-188, 29 Zilhicce 1262/18 Mart 1846.

ise Narda kazasında 261 Müslüman, 6173 Hristiyan olmak üzere 6434 hane mevcuttur⁵⁰. Bu kaynağın yanında 1875 yılında Narda kasabasının da dahil edilip erkeklerin dikkate alınarak kaza nüfusunun verildiği kaynakta 7169 hanede 17.246 kişi vardır. Bunlardan 267'si Yahudi, 16541'i Hristiyan ve 438'i Müslümandır⁵¹. Kazanın Müslüman ve Hristiyan erkek nüfus dağılımının gösterildiği Tablo 2'de görüldüğü üzere Müslümanların büyük kısmı Narda kasabasıdır.

Tablo 2: 1876 Yılı Narda Kasaba ve Kaza Nüfusu⁵².

Narda	Hane	Erkek Nüfus
Kasabadaki Müslümanlar	186	360
Kasabadaki Hristiyanlar	812	1692
Kasabadaki Yahudiler	88	367
Kasabanın Toplamı	1086	2419
Kazadaki Müslümanlar	39	78
Kazadaki Hristiyanlar	5417	13630
Kaza ve Kasaba Toplamı	6542	16.127

Narda'nın Osmanlı sınırları dışında kalmasından önceki nüfus yapısını gösteren pusulada ise 1876-1880 yılları arasındaki durum mukayese edilir. Buna göre doğum ve ölüm oranlarının milliyete göre miktarının gösterildiği pusulada Müslüman nüfus sayısına doğum ile 60 kişi eklenirken 99 kişi vefat eder. Hristiyanlarda ise beş yıllık dönemde 1849 doğum yaşanırken 1601 ölüm ile toplamda 248 kişi artar. Kasabadaki Yahudilerde 46 doğum ve 74 ölüm neticesinde nüfus sayılarında 28 kişilik bir azalma yaşanır. Böylece 1876-1880 yılları arasında kaza nüfusundaki toplam artış 181 kişi ile sınırlı kalır. Bu dönemde Eylül 1880 itibarıyla Narda kasabasında 1060, kasaba dışındaki birimlerde 166 Müslüman vardır. Aynı tarihte kasabada 1813 Hristiyan, 340 Yahudi mevcut iken kasaba dışındaki Hristiyanların toplamı 15282'dir. Bu şekilde kazada 17095 Hristiyan, 1266⁵³ Müslüman ve 340 Yahudi ikamet etmekteyken kaza nüfusu 18701'dir⁵⁴. 1876-1880 yılları arasındaki nüfus değişimi 1875 yılı bilgileri ile mukayese edildiğinde bazı uyumsuzluklar görülmektedir. Bu durumu kaza dahilindeki bulaşıcı hastalıklardan⁵⁵ kaynaklı ölümlerle açıklamak mümkündür⁵⁶.

Bu bilgilerden hareketle Narda'nın Yunanistan'a terki öncesinde kasabada bini aşkın Müslümanın ikamet ettiği söylenebilir. Narda'nın Yunanistan'a terki sırasında hala 500 kadar Müslümanın kasabada bulunduğu verisi ise muhtemelen sadece erkeklerin

⁵⁰ Belgenin tarihlendirmesi sorunludur. Yanya vilayeti ifadesinin varlığı ve Narda'nın Osmanlı sınırlarında yer alması nedeniyle 1867 öncesine tarihlendirilebilir. Bk. B. O. A. , *Y.EE.* 34-82, 6 Rabiulevvel 1327/28 Mart 1909.

⁵¹ Y. V. S. , H. 1292/M. 1875, s. 106.

⁵² B. O. A. , *Y.EE.* 34-75, 13 Şubat 1291/25 Şubat 1876.

⁵³ Haziran ayına ait kaynakta bu sayı 1226, Hristiyanlar için ise 15560 olarak verilir. Bunun istatistiklerin oluşturulması sırasındaki hatalardan kaynaklanması muhtemeldir. Bk. B. O. A. , *Y.MTV.* 4-23, 19 Haziran 1296/1 Temmuz 1880.

⁵⁴ B. O. A. , *Y.PRK.UM.* 3-24, 22 Ağustos 1296/3 Eylül 1880.

⁵⁵ Tifo, sıtma ve kolera gibi hastalıkların Arnautluk genelinde yaygın olduğuna da işaret edilir. Bk. Mary Edith Durham, *The Burden Of The Balkans*, Thomas Nelson and Sons, London 1905, p. 318.

⁵⁶ B. O. A. , *Y.PRK.UM.* 3-47, 25 Eylül 1296/7 Ekim 1880.

dikkate alınmasından kaynaklanmaktadır. Ögleki 1875 yılına ait kaynakta sadece erkek nüfus dikkate alınmıştır. 1880 yılı verilerinde ise Müslümanlar için erkek ve kadın sayısının birlikte verildiği anlaşılmaktadır. Bununla ilgili olarak 1883 yılına ait nüfus defterinde Loros kazası geneli için nüfus verileri gösterilebilir. Burada kazada 46 Yahudi, 1.168 Müslüman ve 15041 Hristiyan olmak üzere 16255 kişinin bulunduğu nakledilir⁵⁷. Bu dönemde vilayet içerisindeki nüfusta toplu yer değişiklikleri olmadığı dikkate alındığında Loros kazasına Yunanistan'a terk edilen Narda'dan gelen muhacirlerin iskânlarının gerçekleştiği ileri sürülebilir. Ancak bir *İslam Beldesi* olması düşünülerek inşa edilen Loros'a 1888 yılı itibarıyla Hristiyanların da yerleştiği bilinmektedir. Bu yıl kasabada 282 kadın 308 erkek toplam 590 Hristiyan bulunmaktadır. Müslümanlar için ise bu sayısı 311 kadın 461 erkek olmak üzere 772'dir. Böylece 1888 yılında Loros kasabasında 593 kadın 769 erkek ki toplam 1362 kişi yaşamaktadır⁵⁸. 1882 ve 1883 yılı verilerinde bahsedildiği üzere Loros'un ilk teşkili esnasında kasabada sadece Müslüman 60 hanede 336 kişi mevcuttu. Bu sayı geçen süre zarfında sadece Müslümanlar için dahi 336'dan 772'ye çıkmıştır. Bu ise Narda'da artık Müslüman nüfusun kalmadığını söylemek imkânını verir nitelikte bir bilgi olmaktadır. Nitekim kasaba dışındaki Müslüman nüfusun da dikkate alınmasıyla birlikte Loros kazası dahilindeki Müslümanların sayısı Yunanistan'a terk edilen Narda kazasındaki sayıyla neredeyse aynıdır.

Loros'a Narda'dan gelen muhacirlerin iskânlarının mevcut çiftliklerin tarımsal faaliyetlere imkân vermesinden ve Narda'ya yakınlığından sebeple hızlı bir şekilde yapıldığı ve bunun hazineye fazlaca yük getirmediği varsayılabilir. Loros'un teşkil gerekçesine uygun bir şekilde muhacirlerin yakın mesafedeki bir kasabaya yerleşmeleri düşüncesi ile kurulması ardından köy ve çiftliklerindeki nüfus dağılımı da 1894 tarihli istatistikte gösterilmektedir.

Tablo 3: Loros Kazası Dahilindeki Çiftlikler (1894)⁵⁹.

Adı	Hane	Kadın	Erkek
1-Aya yorği çiftliği	29	56	73
2-Aya Praşkoy Çiftliği	40	108	121
3-Istaroke Çiftliği	52	45	47
4-Astrovine Çiftliği	37	114	133
5-Astronekli Çiftliği	14	25	27
6-Asfelenko Çiftliği	19	26	32
7-Askoya Çiftliği	65	142	133
8-İmam Çavuş Çiftliği	40	86	97
9-Anze Çiftliği	26	86	66
10-Brenbeste Çiftliği	63	103	97
11-Bestina Çiftliği	38	68	38
12-Bulmet Çiftliği	34	79	94
13-Balışka Çiftliği	22	51	52
14-Balışoş Çiftliği	6	18	21

⁵⁷ B. O. A. , *NFS. d. 7450, s. 114-115*, 29 Zilhicce 1300/31 Ekim 1883.

⁵⁸ Y. V. S. , H. 1306/M. 1888, s. 135.

⁵⁹ Y. V. S. , R. 1311/M. 1894, s. 285-289.

15-Bikalmo Çiftliği	30	148	165
16-Papazates Çiftliği	102	302	232
17-Padole Çiftliği	8	25	12
18-Pandansa Çiftliği	29	96	105
19-Petra Çiftliği	26	68	68
20-Penaya Çiftliği	18	50	66
21-Podgore ⁶⁰ Çiftliği	95	335	343
22-Çabrazlı Çiftliği	51	160	179
23-Çankarolu Çiftliği	23	55	66
24-Çekripçi Çiftliği	2	-	-
25-Çoliste Çiftliği	37	64	75
26-Halkazis Bey Çiftliği	8	15	13
27-Halkazis Gino Çiftliği	23	65	79
28-Dara Çiftliği	14	27	27
29-Rapsiste Çiftliği	114	210	340
30-Rahi Çiftliği	41	91	115
31-Ropa Çiftliği	6	21	23
32-Zavaka Çiftliği	12	19	22
33-Osmaniye Çiftliği	1	-	-
34-Ali Bey Çiftliği	23	60	63
35-Umarto Çiftliği	15	43	42
36-Germençe Çiftliği	51	111	111
37-Geribove Çiftliği	11	46	39
38-Guripa Çiftliği	14	49	33
39-Guladis Çiftliği	27	56	64
40-Filapyada Çiftliği	50	149	170
41-Kaluberko Çiftliği	26	45	48
42-Kanca Çiftliği	61	154	143
43-Kañosos Çiftliği	43	81	107
44-Kraka Çiftliği	77	186	291
45-Klisore Çiftliği	66	110	150
46-Kostakos Çiftliği	56	140	143
47-Komcadis Çiftliği	101	206	214
48-Kolomeziya Çiftliği	14	38	41
49-Krasove Çiftliği	9	32	40
50-Kramanes Çiftliği	7	26	25
51-Kerkezates Çiftliği	23	75	69
52-Krenikolo Çiftliği	17	52	52
53-Leftrohor Çiftliği	49	135	141
54-Lelova Çiftliği	155	399	475
55-Mulana Çiftliği	62	147	198
56-Mitka Çiftliği	18	49	49
57-Milana Çiftliği	19	44	59
58-Naşari Çiftliği	29	96	101
59-Nanoy Çiftliği	46	168	135

⁶⁰ Podgora imlası ile bk. Osmanlı Bankası Arşivi, Hrt. 108118, Halil İbrahim Efendi, *Yunanistan Haritası*, H. 1314.

60-Nesiste Çiftliği	100	57	159
61-Nihor Çiftliği	130	397	415
62-Nikoliç Çiftliği	58	173	210
63-Vorzu Çiftliği	30	54	61
64-Volana Çiftliği	5	16	8
65-Volisne Çiftliği ⁶¹	19	52	58
66-Vigala Çiftliği	11	29	22
67-Yorğotos Çiftliği	31	66	67
68-Yekbicar Çiftliği	32	105	95
69-Ayla Manastırı	14	33	32
70-Vlahorina Manastırı	30	40	34
71-Proğon Mezrası	5	4	4
72-Topaltı Mevki'	9	11	9
Loros Kazası Toplamı (Kasaba Hariç)	2870	6507	7137
Toplam	13.644 Kişi		

Tabloda görüldüğü gibi Loros kasabası dışındaki kaza nüfusu 13644'tür. *İslam Beldesi* inşası çabalarına rağmen Loros kasabası dışında bunun tam olarak gerçekleştirildiği söylenemez. Nitekim Hristiyan nüfusun fazla olduğu Loros kazasına bu nedenle bir kaymakam yardımcısının ataması dahi gerekmiştir⁶². Loros kazasında 1899 yılında kurulması düşünülen nahiyelerin nüfusları kazanın demografik dağılımını sergiler niteliktedir. Tablo 4'te gösterilen nahie nüfuslarına bakıldığında 11572 kişinin buralarda yaşadığı anlaşılır. Ancak kaza genelinde 20000⁶³ kadar kişinin mevcudiyeti bununla birlikte değerlendirildiğinde kaza merkezine bağlı köyler ile kasaba nüfusunun dikkate alınması gerekmektedir. Ögleki Tablo 1'de buradaki nahiyelere bağlanması düşünülen köy sayısı toplamda 40'tır. Geri kalan 28 köyün merkez kazaya dahil edilmesiyle durum netleşmektedir. Böylece Narda'dan gelen muhacirlerin iskân edildiği Loros kasabası aynı isimdeki kazanın merkezi olarak kazanın mülki sınırları dahilindeki köylerin büyük bölümünün doğrudan idari merkezidir. Bu köylerdeki ahalinin büyük kısmının Hristiyan olduğu görüldüğünde nüfus dağılımındaki çoğunluğa rağmen muhacirlerin iskânı ve güvenlik temelinde oluşturulan Müslümanların çoğunlukta olduğu kasaba idari merkez yapılmıştır.

Tablo 4: 1899 Yılında Teşkili Düşünülen Nahiyeler ve Nüfusları⁶⁴.

Adı	Hane	Nüfus
Lelove	1074	5109
Kervansaray	440	1793
Selhore	282	1498
Köprübaşı	622	3172
Toplam	2418	11572

⁶¹ *Voliste* imlası ile bk. Osmanlı Bankası Arşivi, Hrt. 108118, Halil İbrahim Efendi, *Yunanistan Haritası*, H. 1314.

⁶² B. O. A. , *DH. TMK.S. 3-103*, 21 Teşrinisani 1312/3 Aralık 1896.

⁶³ Şemseddin Sami, *Kamus'ul A'lâm*, C. VI., s. 4013.

⁶⁴ B. O. A. , *DH. TMK.S. 28-85*, 11 Teşrinisani 1315/23 Kasım 1899.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin yaşadığı toprak kayıpları nedeniyle karşılaştığı meselelerin başında bu topraklardaki ahalinin göçü olmuştur. Kaybedilen topraklardan Osmanlı ülkesine göç etmek durumunda kalan muhacirlerin yeniden yaşamlarını idame ettirir düzeye gelmeleri yetkililerin önceliklerinden olmuştur. Muhacirlerin terk etmek zorunda kaldıkları topraklara benzer, içtimai bakımdan sorun yaşamayacakları yerlere iskânları bu açıdan önemliydi. Ayrıca muhacirlerin yerleştirilecekleri yerde hem kendi ihtiyaçlarını karşılamak hem de üretimi arttırarak ülke ekonomisine yapacakları katkı da önemsenmiştir. Bu açıdan muhacirlerin işe ve barınma meseleleri gibi maliyeye yük getiren durumların olabildiğinde hızlı bir şekilde ortadan kaldırılması önemsenmiştir. Yanya vilayetinin Yunanistan ile sınır bulunan Preveze sancağının Narda kazasının kaybı bu açıdan dikkat çeker. Yunanistan'a terk edilen Narda dahilindeki Müslümanların Osmanlı topraklarına yapacakları göç nedeniyle buna mahsus bir kasaba teşkili fikri bu açıdan önemlidir. Osmanlı yetkilileri Narda'ya bulunduğu konum itibariyle yakında yeni bir kasaba kurmak fikrine buraya yerleşecek Müslümanların daha az zahmet çekmeleri bakımından önem vermiştir. Siyasi ve askeri bakımdan ise Yunanistan'ın Narda ile yetinmeyerek kuzeye doğru genişlemek düşüncesi ile vilayetin asayişini etkileyecek hareketlerini engellemek düşüncesi de bunda etkiliydi. Muhacirlerin Narda'dan çok uzak olmayan bir yerde yerleşmelerinde bölgedeki ekilebilir arazilerin de mevcudiyeti dikkate alınmaktaydı. Böylelikle tarımsal üretime dair faaliyetler aksamayacak ve hatta üretim dolayısı ile Osmanlı Devleti'nin gelirleri artacaktı. Bu şekilde evraklarda da belirtildiği üzere Yunanistan'a terk edilen yerler sebebiyle vazgeçilen gelirlerin de ikamesi mümkün olabilecekti. Bu nedenlerle Osmanlı Devleti muhacirlerin iskânı içtimai, siyasi ve askeri gerekçelerle bir kasaba teşkil etmiştir.

Kaynaklar

1.Arşiv Malzemesi

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (B. O. A.)
 Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemî (DH.MKT.)
 Dahiliye Nezâreti Şifre Evrakı (DH.ŞFR.)
 Dahiliye Nezâreti Tesrî-i Muamelât (DH.TMİK.S.)
 İrâde Dahiliye (İ.DH.)
 İrâde Dahiliye (İ.DH.)
 İrâde Şûrâ-yı Devlet (İ.ŞD.)
 Nüfus Defterleri (NFS.d.)
 Şûrâ-yı Devlet Evrakı (ŞD.)
 Yıldız Esas Evrakı (Y.EE.)
 Yıldız Mütenevvî Maruzât Evrakı (Y.MTV.)
 Yıldız Parakende Evrakı Umumî Vilayetler Tahrirâtı (Y.PRK.UM.)
 Yıldız Sadâret Resmi Maruzât Evrakı (Y.A.RES.)

1.1. Haritalar

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (B. O. A.), Haritalar (HRT.h. 351, 1 Zilhicce 1314/3 Mayıs 1897.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (B. O. A.), Haritalar (HRT.h.) 229, 1 Zilhicce 1341/15 Temmuz 1923.
 Osmanlı Bankası Arşivi, Hrt. 108118, Halil İbrahim Efendi, *Yunanistan Haritası*, H. 1314.

1.2. Salnameler

- Devlet Salnamesi* (D. S.), H. 1298/M. 1881.
Devlet Salnamesi (D. S.), H. 1299/M. 1882.
Devlet Salnamesi (D. S.), H. 1300/M. 1883.
Devlet Salnamesi (D. S.), H. 1301/M. 1884.
Devlet Salnamesi (D. S.), H. 1302/M. 1885.
Yanya Vilayet Salnamesi (Y. V. S.), H. 1288/M. 1871.
Yanya Vilayet Salnamesi (Y. V. S.), R. 1308/M. 1892..
Yanya Vilayet Salnamesi (Y. V. S.), R. 1311/M. 1894.
Yanya Vilayet Salnamesi (Y. V. S.), H. 1292/M. 1875.
Yanya Vilayet Salnamesi (Y. V. S.), H. 1293/M. 1876.
Yanya Vilayet Salnamesi (Y. V. S.), H. 1306/M. 1888.
Yanya Vilayet Salnamesi (Y. V. S.), M. 1319/M. 1901.

2. Kütüphane Malzemesi

- Ali Cevad, *Memalik-i Osmaniye'nin Coğrafyası*, C.III., Kasbar Matbaası, İstanbul 1314.
 Ali Tefik, *Mufasssal Memalik-i Osmaniye Coğrafyası*, Artin ve Asadoryan ve Mahdumları Matbaası, İstanbul 1329.
 Baldacci, Antonio; *Itinerari Albanesi (1892-1902)*, Presso La Reale Societa Geografica Italiana, Roma 1917.

- Berber, Ferhat; “19. Yüzyılda Kafkasya’dan Anadolu’ya Yapılan Göçler”, *Karadeniz Araştırmaları*, S. 21, Güz 2011, ss. 17-49.
- Bostan, İdris; “Narda”, *DİA.*, C. 32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, sS. 385-387.
- Çelik, Züriye; “ Osmanlının Zor Yıllarında Rumeli Göçmenlerinin Türk Basınındaki Sesi: Muhacir Gazetesi (1909-1910)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 28, 2010, ss. 403-413.
- Destani, Beytullah (ed.); *Albania and Kosovo; Political and Ethnic Boundaries 1867-1946*, Archive Editions, Hobbs The Printers Of Southampton, Bristol 1999.
- Durham, Mary Edith; *The Burden Of The Balkans*, Thomas Nelson and Sons, London 1905.
- Erken, İlkey; “İşkodra Vilayetinde Nahiye İdaresinin Uygulanması (1868-1912)”, *Sosyal Beşeri ve İdari Bilimlerde Akademik Araştırmalar I*, Mehmet Yavuz Erler ve Abdullah Şevki Duymaz (ed.), Gece Kitaplığı, Ankara 2018, s. 185-200.
- İpek, Nedim; *Rumeli’den Anadolu’ya Türk Göçleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.
- İpek, Nedim; *Selanik’ten Samsun’a Mübadiller*, Cevdet Yılmaz (haz.), Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Samsun 2010.
- Paşaoğlu, Derin Derya; “Muhacir Komisyonu Maruzatı’na Göre (1877-78) 93 Harbi Sonrası Muhacir İşkânı”, *History Studies*, Vol. 5, Issue 2, March 2013, pp. 347-386.
- Pul, Ayşe; “1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı Sonrası Beykoz’da Muhacirler İçin İşkân Yeri Çalışmaları”, *Tarih Okulu Dergisi*, S. XV, Eylül 2013, ss. 159-182.
- Qasımova, Sevinç; “XIX Yüzyılda Kuzey Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler: Tarihiçilik Açısından Göçün Nedenleri, Sorunları ve Sonuçları”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. IV. S. XIII, Aralık 2017, ss. 589-624.
- Şahin, Naci; “XIX. Yüzyıl Sonrasında Anadolu’ya Yapılan Göç Hareketleri Ve Anadolu Coğrafyasındaki Sosyo-Kültürel Etkileri”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, ss. 63-82.
- Şemseddin Sami, *Kamus’ul A’lâm*, C. VI. Mihran Matbaası, İstanbul 1898.

